

บทคัดย่อ

การศึกษารื่องการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีวัตถุประสงค์ ดังนี้
1) เพื่อศึกษาถึงประวัติความเป็นมา และบริบทของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด 2) เพื่อวิเคราะห์ถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ ค่านิยม

ในการศึกษครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยการศึกษาภาคสนาม ซึ่งคณะผู้วิจัยกำหนดใช้แบบสอบถามข้อมูลพื้นฐานเป็นสำนประกอบการสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างซึ่งเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จากนั้นได้นำข้อมูลมาทำการจัดระเบียบและวิเคราะห์เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเป็นเหตุเป็นผล และนำเสนอในลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า “บึงบอระเพ็ด” หรือ “จอมบึง” เป็นบึงน้ำจืดที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในประเทศไทย และเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำที่สำคัญ โดยมีเนื้อที่ประมาณ 134,737 ไร่ 56 ตารางวา หรือ 212.4 ตารางกิโลเมตร ซึ่งมีอาณาเขตครอบคลุมพื้นที่ 3 อำเภอในจังหวัดนครสวรรค์ ประกอบไปด้วย อำเภอเมือง อำเภอท่าตะโก และอำเภอชุมแสง

โดยชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด มีลักษณะทางภูมิศาสตร์ส่วนใหญ่ที่ราบลุ่มน้ำท่วมถึง บริเวณด้านเหนือของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตบริเวณขอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลแก้วใหญ่ ตำบลเกรียงไกร และอำเภอชุมแสง ได้แก่ ตำบลห้วยถุช บริเวณด้านตะวันออกของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลพระนอน และอำเภอท่าตะโก ได้แก่ ตำบลพนมเศษ ตำบลพนมรอก บริเวณด้านใต้ของบึงบอระเพ็ดมีอาณาเขตครอบคลุมอำเภอเมือง ได้แก่ ตำบลพระนอน ประชากรส่วนใหญ่ของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดอพยพมาจากจังหวัดลพบุรี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดอ่างทอง จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดนนทบุรี จังหวัดชัยนาท จังหวัดสุพรรณบุรี และจังหวัดสระบุรี โดยประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม ได้แก่ การทำนา การเพาะปลูกพืชไร่ที่ให้ผลผลิตในช่วงระยะสั้น เช่น ข้าวโพด ฝรั่ง แตงโม เป็นต้น นอกจากนี้ประชากรยังประกอบอาชีพ ประมง คือ การเลี้ยงปลา เมื่อว่างจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวผลผลิตทางการเกษตรประชากรจะประกอบอาชีพเสริม คือ การแปรรูปผลิตภัณฑ์จากปลา ได้แก่ ปลาร้า น้ำปลา ปลาข่าง และปลาเค็ม ทางด้านความเชื่อ ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดจะมีความเชื่อเกี่ยวกับการประกอบอาชีพ และความเป็นอยู่ ซึ่งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดให้ความเคารพนับถือ คือ เจ้าแม่หมอนทอง โดยมีความเชื่อว่าจะไปประกอบอาชีพก็จะมี การบอกกล่าวต่อเจ้าแม่ เพื่อเป็นสิริมงคลในการประกอบอาชีพ และเพื่อความปลอดภัยในการเดินทาง ทางด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่ในอดีตประเพณีจะเป็นประเพณีทางน้ำ ได้แก่ ประเพณีการแข่งเรือ ประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการแห่เรือ ประเพณีการเล่นเพลงเรือ ซึ่งในปัจจุบันประเพณีทอดกฐินทางเรือ ประเพณีการ

แข่งเรือ ประเพณีการแห่เรือ และประเพณีการเล่นเพลงเรือได้สูญหายไป เนื่องมาจากชนรุ่นหลังไม่ได้สืบทอดประเพณีเหล่านี้ไว้ ทางด้านสังคม ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดส่วนใหญ่จะมีการรวมกลุ่มในรูปแบบของกลุ่มสังฆะอ้อมทรัพย์ เพื่อส่งเสริม/เพิ่มพูนรายได้ของครอบครัวสมาชิก และบรรเทาความเดือดร้อนของสมาชิก เพื่อส่งเสริมการประกอบอาชีพของสมาชิกให้มีรายได้เพิ่มขึ้น เพื่อให้สมาชิกรู้จักประหยัดและคุณค่าของเงิน เพื่อให้สมาชิกใช้เงินให้เป็นประโยชน์ และเพื่อให้สมาชิกมีความสามัคคีและพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน

ปัจจัยที่ส่งผลก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด คือ ปัจจัยภายใน ได้แก่ การขยายตัวของประชากร การขยายตัวของประชากร ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีการขยายตัวของประชากรสูงจะเห็นได้จากการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของประชากรเพิ่มขึ้น การใช้ประโยชน์จากพื้นที่ ใน การประกอบอาชีพมีปริมาณลดลง ดังนั้นการประกอบอาชีพจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด การใช้ทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนที่มีการพัฒนา และเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา โดยเฉพาะทางด้านวัฒนธรรม การแต่งกาย การตั้งบ้านเรือน การศึกษา และการรักษาพยาบาล การใช้ทรัพยากร การใช้ทรัพยากรธรรมชาติของประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดในปัจจุบันการใช้ทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในบริเวณบึงบอระเพ็ดก็เป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลง นั่นคือ ประชากรในชุมชนไม่รู้เท่าทันข้อมูลข่าวสารและการเปลี่ยนแปลง ไม่เข้าใจสภาวะตนเอง ชุมชน เป็นผลให้เกิดการใช้ทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยโดยที่คนในชุมชนเองไม่รู้ตัว และขาดความรู้ ความเข้าใจ ในการใช้ทรัพยากร ที่มีอยู่อย่างจำกัดให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด นอกจากนี้ผู้ประกอบการยังมีความเห็นแก่ตัวในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อตอบสนองธุรกิจของตนเอง ในด้านกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับกับโครงสร้างและหน่วยงานต่าง ๆ ประชากรยังขาดจิตสำนึกและความตระหนักในเรื่องของการจัดการการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเหมาะสมและประหยัด และความเป็นชุมชน ยังเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผลให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเกิดการเปลี่ยนแปลง ในอดีตชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเป็นชุมชนหนึ่งที่มีความเป็นชุมชนที่มีความเป็นธรรมชาติมิได้เกิดจากการจัดตั้ง มีความรัก ความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จุดมุ่งหมายของความเป็นชุมชนเพื่อสร้างสัมพันธ์ไมตรีอันดีต่อกัน และมุ่งหวังความสงบสุขให้เกิดขึ้นในชุมชน เช่น ครอบครัว กลุ่มเพื่อนบ้าน เป็นต้น แต่ปัจจุบันนี้ความเป็นชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดเปลี่ยนแปลงไป ความเป็นชุมชนเกิดขึ้นจากการจัดตั้ง จากคนในชุมชนเองและจากองค์ภายนอกชุมชน จุดมุ่งหมายเพื่อความอยู่รอด และการรวมตัวกันเพื่อผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ เช่น กลุ่มสังฆะอ้อมทรัพย์ของชุมชนทำดินแดง ในตำบลเกรียงไกร อำเภอเมือง จังหวัดนครสวรรค์

ปัจจัยภายนอก ได้แก่ การหลั่งไหลทางวัฒนธรรม การหลั่งไหลทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด โดยการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอก ชุมชนทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตดั้งเดิมของชุมชน เช่น แต่เดิมการประกอบอาชีพจะอาศัยแรงงานคนและแรงงานสัตว์เป็นหลัก การประกอบอาชีพต้องใช้แรงงานและเวลามาก ก็เปลี่ยนมาเป็นการ

ใช้เครื่องมือที่ทันสมัยมากขึ้น ได้แก่ รถไถ เครื่องสูบน้ำ เครื่องยนต์ ปู๊ ยาบราบศัตรูพืช พันธุ์ข้าว ฯลฯ และองค์กรของภาครัฐและองค์กรเอกชน เนื่องจากองค์กรภาครัฐได้เข้ามามีส่วนพัฒนาวิถีชีวิต การประกอบอาชีพ ส่งเสริมอาชีพเกษตรกรขั้นพื้นฐาน และการศึกษาของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด จึงทำให้ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นจากเดิม

โดยที่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ซึ่งปัจจัยภายนอกจะเป็นตัวเร่ง ให้ปัจจัยภายในเกิดการเปลี่ยนแปลง เช่น ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่ทันสมัยจากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ วิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ในด้านการแต่งกาย ด้านการรักษาพยาบาล และด้านการศึกษา เป็นต้น

ข้อเสนอแนะต่อชุมชน

1. ประชากรของชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดควรมีการร่วมมือกันในการวางแผน กำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน โดยให้ประชากรมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนในด้านต่าง ๆ
2. ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ควรมีการร่วมมือและประสานงานระหว่างองค์กรภาคี ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชน องค์กรชุมชน ชุมชนภายนอก และนักวิชาการ

ข้อเสนอแนะต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

1. หน่วยงานองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) ควรนำข้อมูลที่ได้รับจากการศึกษาวิจัยไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาตำบลต่อไป
2. สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอ ควรเป็นผู้กระตุ้นให้ประชากรในชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน
3. หน่วยงานต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับชุมชนรอบบึงบอระเพ็ด ได้แก่ สำนักงานประมงอำเภอ สำนักงานเกษตรอำเภอ เขตห้ามล่าสัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด สถานีพัฒนาและส่งเสริมการอนุรักษ์สัตว์ป่าบึงบอระเพ็ด และสถานีประมงน้ำจืดนครสวรรค์ ควรที่จะมีการศึกษาและนำข้อมูลที่ได้ไปประยุกต์ใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด โดยให้ชุมชนรอบบึงบอระเพ็ดมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ด

ข้อเสนอแนะในการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "การวางแผนพัฒนาบึงบอระเพ็ดแบบมีส่วนร่วม"
2. การมีการศึกษาวิจัย ในประเด็น "แนวทางการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบริเวณบึงบอระเพ็ดนำไปสู่ความยั่งยืน"